

Thorday Attila

Zakariás éneke (Lk 1,68-79)

A 'Benedictus' szerzője a 'Magnificat' szerzőjéhez hasonlóan ismeretlen, de az evangélista számára egyszer s mindenkorra 'próféta', aki azon fáradozik, hogy föltárja a népe történelmében rejtőzködő misztériumot. A Szentlélek az üdvösség alkotó művésze, ezért ő adja a prófétai szavakat Zakariás szájára.

A himnusz felosztása: Az ének első része (1,68–75) érdekes módon semmilyen utalást nem tesz a Keresztelő személyére. Itt a fő hangsúly Izrael megváltásán van, amelyet Isten az ősatyáknak adott ígérete szerint a Messiáson keresztül valósít meg: Isten megtartja Ábrahámnak és az ősatyáknak tett ígéreteit (1,73), és ígérete szerint (1,70) Messiást küld Dávid házából (1,69), aki megvalósítja Izrael szabadítását (1,71), így Isten népe szabadon szolgálhat Istenének (1,74).

Jelen szövegösszefüggésben a Benedictus első, dicsőítő része az előző szakaszban bemutatott eseményekre – János születése és a Messiás fogantatása – vonatkoztatható, amelyekben kezdetlegesen már jelen van az üdvösség teljessége. Zakariás énekének első sora (1,68) igen közeli rokonságot mutat a jól ismert, messiásinak mondott zsoltár egyik sorával: *Áldott (az) Úr, az Izraelnek az Istene, aki egyedül vitt véghez csodát* (72,18).

Az 1,76-tól kezdődő második rész formailag is különbözik az elsőtől: az első részben aoristosban (beálló múlt időben), a második részben jövő időben állnak az igék. A második rész tartalmaz csak direkt jövődölést (futurum), míg az első rész inkább dicsőítésnek tűnik, mert Isten szabadító tetteiért ad hálát. Hans Schürmann, német exegéta az ének két része közötti formai és tartalmi eltérések alapján arra következtet, hogy *a két rész eredetileg független* volt egymástól.

A himnusz eredete: Szövege létezett már mielőtt Lukács beillesztette gyermekség-evangéliumába. A himnuszt nem ő írta, hanem már létező forrásból merítette. Hiányzik belőle ui. az üdvösség egyetemességének sajátosan lukácsi szemlélete. Zakariás éneke *Izrael nemzeti reménységeinek beteljesedéséről* szól: Isten hűséges, megtartja ígéreteit. Lényegében ószövetségi gondolatokat tartalmaz és foglal össze. Bizonyos hasonlóság fedezhető fel *A 12 Pátriárka Végrendelete* című zsidó apokrif iratgyűjteménnyel, amely a Krisztus előtti első évszázad messiásváró zsidóságának gondolatait tartalmazza. A himnusz első részében szereplő nemzeti vonások *a kor jámborainak* felfogását tükrözik: a szabadulást az Isten tiszteletével kapcsolják össze: *Lélekben, vagyis szentségben és igazságban élve* (1,75) várják az ellenség kezéből való megszabadulásukat, nem pedig erőszak és lázadás útján, mint a korabeli nacionalisták, a zelóták. Műfaját tekintve a "Benedictus" kezdőszavú ének palesztinai eredetű, *esztakológikus messiási zsoltár*nak határozható meg, amit a zsidó-keresztények átvettek, mert tartalmát Jézus Krisztusban látták megvalósulni, így burkolt formában ugyan, de Krisztus-dicsőítő zsoltárként énekeltek (és éneklé az Egyház mindmáig).

Zakariás éneke az 1,66-ban feltett kérdésre (*Mi lesz ebből a gyermekből?*) adja meg a választ. Közvetlen feleletet az ének második részéből (1,76–79) kapunk: A himnusz ezen második része minden bizonnyal Keresztelő János tanítványainak a csoportjából származik. Gondolatait tekintve megegyezik azzal, amit annak idején az angyal meghirdetett (1,14–17): János 'a Magasságbeli prófétája' és az Úr útkészítője (1,76). A zsoltár keresztény adaptációja, lukácsi feldolgozása szerint az Úr nem más, mint Jézus, a Krisztus.

A Benedictus és a Magnificat összehasonlítása: a két himnusz sok tekintetben mutat hasonlóságot. Mindkettő az *Ószövetség eszmevilágában* gondolkodik, és *Izrael várakozását* mutatja, amellyel a végső idők felé tekint. Egyikük sem tartalmaz kifejezetten keresztény megfogalmazásokat. Különösen a Benedictus megszövegezésén érződik erősen a zsidó nacionalista gondolkodás- és érzésvilág, a Magnificat ezzel szemben sokkal egyetemesebb szemléletű.

Hasonlóságot és egyben különbözőséget mutat *felépítésük* is: mindkettőben található személyes jellegű rész és tárgyilagosabb hangvételű szakasz. Amíg azonban a Magnificat-ban a személyes jellegű rész áll az első részben, és a másik csak utána következik, addig a Benedictus sorrendje éppen fordított: először Isten nagy tetteiről szól, köztük a legnagyobbbról, a Messiás elküldéséről (1,68–76), csak ezután tér át személyes jellegű témára, a születendő gyermek életfeladatára (1,76–79). *Ellenkező sorrendben* tárgyalva ugyan, de mindkettő a személyes megtapasztalásra és Isten üdvözítő tevékenységére egyaránt hangsúlyt fektet. Különben a női és a férfi lelki beállítottságra jellemző is az itt megfigyelt kétféle sorrend: Mária induktív, saját élményéből kiinduló, majd általános megállapításokra jutó gondolkodású, míg Zakariás a férfiakra általában jellemző tárgyilagosággal gondolkodik. A *stílust* tekintve is különbség fedezhető föl a két himnusz között: a Magnificat rövid mondatokból áll, a Benedictus viszont két nagy körmondatból.

Szövegmagyarázat:

Betelt Szentlélekkel, és prófétálni kezdett: Lukács megismétli, amit Erzsébettel kapcsolatban is fontosnak tartott megjegyezni (1,41), erről jövendölt az angyal Jánossal kapcsolatban (1,15). A névelő nélkül olvasható *pneumatos hagiú* nem annyira a Szentlélek személyét jelöli, mint inkább működését, az isteni erőt. Simeonról is hasonlóan ír háromszoros ismétléssel (2,25–27). Többek között e felismerésekből ered Lukács egyik megjelölése, miszerint ő 'a Szentlélek evangélistája'. Zakariás, Erzsébet és Simeon a maguk módján osztoznak Mária kiváltságából, akire *rászáll a Szentlélek*, akinek erejéből az angyali üdvözlétkor Jézust fogantja.

Áldott (az) Úr, az Izraelnek az Istene: az ószövetségi zsolttárokra és a későbbi zsidó imádságokra jellemző áldásforma. Jótéteményeit választott népe javára cselekedte, illetve azok fordulnak hozzá hálával, ezért 'Izrael Istene'.

Mert meglátogatta és csinált megváltást az ő népének: egybetartozik a kettő, sőt a következő vers kifejezése is: *és támasztotta szabadítás szarvát nekünk*. A szarv az erő jelképe (vö. MTörv 33,17a; Zsolt 89,18), a kifejezés értelme tehát: *erős szabadító*. A *meglátogatta* azt is jelenti: *törődik, gondoskodik* (ill. *számon kér, büntet*); Istennek a történelemben való beavatkozására vonatkozik (vö. Kiv 3,16). Mindhárom ige aoristosban áll, s ezáltal jelzi az író, hogy az esemény beállt, a közelmúltban bekövetkezett, és így beteljesedése befejezett tényként kezelendő.

Erős szabadítót támasztott nekünk Dávidnak, szolgájának házában, vagyis elküldi a Dávid utódaiból való szabadító Messiást. Az események konkrét említése nélkül tehát összefoglalja, amit az angyali üdvözlésben, a látogatás történetében és a Magnificat himnuszban kifejtett (1,26–56). Minden már beteljesedett ténynek tekinthető, – erre utal az aoristos használata. Az 'üdvösség szarva' kifejezést az Ószövetség messiási értelemben fogta föl. Hanna éneke pl. ezzel a képpel zárul (2 Sám 2,10). Amikor a frigszekeányt helyére viszik, az évfordulóra írt zsolttárban olvashatjuk: *Dávid szarvát ott megerősítem, fáklyát állítok fölkenetnek* (Zsolt 132,17).

Amint szólott a szentek, ősidőktől (való) prófétái szája által: A Nátán ajkán elhangzott prófécia a későbbi próféták ajkán ismét felhangzik (pl. Iz 11,1; Jer 33,15). E jövendölés beteljesedését Lukács és az ősegyház ige hirdetése erősen hangsúlyozta. Jó példa erre Péternek a Salamon-csarnokban mondott beszéde (vö. Csel 3,20-21); tipikus hebraizmus, aminek héber megfelelője abban az értelemben használatos, hogy Isten az ő megbízottjai által szól.

Szabadulást ellenségeink közül és mind a minket gyűlölőknek kezéből: szintén tipikus hebraizmus. Ez a vers magyarázza az 1,68b vers 'megváltás' kulcs-szavát. A 105. zsolttár az üdvtörténet felszabadító eseményeit sorolja fel; a Benedictus himnusz azonban nem annyira a politikai eseményről szól, hanem arról a szabadságról, amelynek következtében akadálytalanul szolgálhatunk Istennek.

Csinálni irgalmat a mi atyáinkkal és megemlékezni szent szövetségéről: a két infinitívus itt participium helyett áll. Hogyan részesültek az ősatyák Isten irgalmában? Az ő utódaik közül származik a Megváltó, aki a megváltásra váró ősatyáknak elvitte az örömhírt, vagyis: *alászállt a*

poklokra (1 Pét 3,19). Ezáltal megemlékezett mindarról a szövetségről, amit Isten az embereknek ősidőktől fogva felkínált (Ádám, Noé, Mózes, stb.).

Az Ábrahámnak esküdött esküről: az ősatyák között különleges helyet foglal el Ábrahám, s a vele kötött szövetséget esküvel erősítette meg Isten (Ter 22,16).

A megadja nekünk... mondattal a himnusz imádkozói gondolhatnak magukra, a hitben Ábrahám utódaira (vö. Róm 4,16–17).

Szentségben és igazságban színe előtt, minden napjainkban: Mózes által mindannyiunkhoz szólt már Isten szava (vö. Kiv 19,5–6a); Isten újszövetségi népének kiválasztottságáról az apostol levelében olvashatunk (vö. 2 Pét 2,9–10).

A Benedictus első részében levő ószövetségi gondolatok tehát: Isten megmaradást ígér Dávid utódainak (vö. 2 Sám 7), megmenti Izraelt Egyiptomból (vö. Kiv 2,24; 3,7–8), megemlékezik Ábrahámmal kötött szövetségéről (vö. Ter 22,15–18).

És te pedig gyermek, a Magasságbeli prófétájának fogsz neveztetni: Illés szellemében fog járni – mondta az angyal (1,17). Két ószövetségi jövendölés kapcsolódik egybe: *Nézzétek, elküldöm hirmökömet, hogy elkészítse előttem az utat* (Mal 3,1), és *Készítsetek helyet a pusztában az Úrnak, egyengessétek Istenünk ösvényét a sivatagon át* (Iz 40,3). Az Ószövetségben a JHWH-nevet helyettesítő “Úr” a keresztények ajkán és írásában Krisztus Jézusra vonatkozik.

Megadni szabadítás ismeretét az ő népének bűneik bocsánatában: A 71 és 74-es versekben arról volt szó, hogy Isten megmenti népét az ellenségtől. Ez a vers világosan rámutat, hogy elsősorban lelkünk ellenségéről, vagyis a bűnről beszélt ott is, itt is. Közelebbről, a keresztség bűnbocsátó erejére kell gondolnunk, amit János meghirdet. Lukács máshol is hangsúlyt helyez a János-féle bűnbánat keresztségére, ami bevezette Jézus bűnbocsátó tevékenységét (Csel 13,24). A Keresztelő művét folytatja az Egyház, amikor minden korban, különösen advent idején összegyűjti és fölkészíti Isten vándorló népét, hogy találkozzék a hozzá eljövő Úrral.

Istenünk irgalmának bensői miatt, amelyekkel meg fog látogatni minket Napkelte magasságból: A ‘magasságból felkelő’ az Ószövetségből kölcsönzött kifejezés, képszerűen utal a Messiásra: Bileám úgy látja, hogy csillag kél fel Júdából (Szám 24,17); Malakiás a jövendő Messiást szemléli úgy, mint az igazság felkelő napját (3,20). Qumránban égitest felragyogásával szemléltetik a papi Messiás eljöttét.

Megjelenni a sötétségben és halál árnyékában ülőknek, igazítani a mi lábainkat békesség útjára. Izajás próféciája, miszerint: *A nép, amely sötétben jár, nagy fényességet lát* (9,1), döntő hatással van a Benedictus szerzőjére. Máté azonban nem csak burkoltan használja föl ezt a motívumot: *A nép, amely sötétségben ült, nagy világosságot látott. Világosság támadt azoknak, akik a halál országában és árnyékában ültek* (4,16). Mi egyéb tarthatná az embert fogságában, mint a bűn rabsága? Keresztelő János prédikációja ezért a bűnbánatot hirdeti. A fény világa betör a sötétség világába (vö. Jn 1,8-10).

A bűnbánat hirdetéséről szólva méltán állítja a himnusz, hogy meghozza a békét, az Isten és ember közti kiengesztelődést. A *kettős messiásvárás* nyomai fölfedezhetők Zakariás himnuszában. Egyrészt politikai: Dávid házából, aki megszabadítja népét az ellenség kezéből, hogy szabadon szolgálhasson Istenének. Másrészt papi: aki Isten világosságának országából származik, a bűnből való szabadulást hirdeti a népnek, az üdvösség jóhírét hozza azoknak, akik a sötétben és a halál homályában ülnek, és békességre vezeti őket.

A gyermek pedig növekedett és erősödött lélekben: E záróverssel véget ér a Keresztelő János gyermekkoráról szóló elbeszélés-koszorú. Miként a *kis Sámuel gyarapodott bölcsességben, korban és kedvességben az Úr és az emberek előtt* (1 Sám 2,26), úgy hasonló szavak zárják le az egész gyermekség-evangéliumot (Lk 2,40.52) is. Működött Jánosban az a Lélek, aki anyja méhétől rajta nyugodott és eltöltötte (1,15).

És volt a pusztákban bemutatkozásának napjáig Izraelnek: A puszta a magány és az önmegtartó élet helye. Nem tudjuk, mikor vonult ki és mennyi időt töltött ott János. Csak annyit: *Az Úr szózatot intézett Jánoshoz, Zakariás fiához a pusztában.* Nyilvános működésének megkezdése előtt Jézus is oda megy 40 napra, és később is időről időre ide vonul vissza a sokaság elől.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Zakariás énekének központi gondolata a szabadítás-szabadulás, az üdvösség, amihez a 'megváltás' (1,68), máshol pedig 'megmentés' (1,74b) csatlakozik. A himnusz mindkét egysége koncentrikus szerkezetű (1,72-73a, ill. 1,78 központtal), és mindkét szakasz az *Isten irgalma* köré csoportosítja mondanivalóját (a gör. *eleios* a héb. *hesed* fordítása); János neve – héberül *johanán* – ugyanebbe a szócsaládba tartozik. A himnusz első egysége háromtagú centrális szakaszának mindegyik tagja tartalmaz olyan szót, amely egy-egy kulcsnévre utal: János: *Jahve irgalmaz*, Zakariás = *Jahve megemlékezik*, ill. Erzsébet = *Isten megesküdütt*. A gör. *szótéria* háromszoros előfordulása talán Jézus nevére utal? (Ez az egyedüli olyan szó, amely több mint kétszer fordul elő a himnuszban!)

Végül, a himnusz két fő egységét összetartja az Isten és népe közti kapcsolat hasonlósága: az első egység első szakaszában mindenek előtt Isten üdvözítő tette fogalmazódik meg, az utolsó szakaszában pedig az erre választ-adó helyes emberi magatartás (1,75). A második egység utolsó szakasza szintén az első szakasznak megfelelő: az emberek lába a béke útján az Úr Jézus útjának lehet következménye, melyet János készít majd elő.

Isten irgalma mindörökké tart. Amint atyáinkkal, Ábrahámától Dávidon át mindmáig, úgy lesz velünk is Jézusban, akinek útját János készíti elő. Isten újból megemlékezik népéről, és meglátogatja, amint korábban is gyakran így tett. Az apa ajka arról prófétál, hogy a Szentlélek Izrael számára a fiún keresztül fog megnyilvánulni. A kezdetben Ábrahámval kötött szövetséget, amelyet a próféták fölidéztek, Dávidnak esküvel erősítette meg, – és ezt fogja véglegesen megújítani a magasságból 'felbukkanó'. Isten, miként a múltban, úgy ma is fölkinálja szabadítását. Ráadásul a ma meghirdetett és a holnap megvalósuló üdvösség nemcsak a jövő nemzedék számára jelent örömhírt, hanem visszamenőleg is: atyáinknak, kezdetektől fogva.

(Jeromos füzetek 46. szám, 5-11.o.)